

ARTYKUŁY

Podmiot przestępstwa z art. 302 § 1 k.k.

DOI: 10.53024/2.1.53.2024

KRZYSZTOF TROCZYŃSKI*

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia zagadnienie podmiotu przestępstwa z art. 302 § 1 k.k. Kwestiami spornymi w doktrynie oraz orzecznictwie na tle wskazanego tematu są pytania o liczbę wierzycieli, jaką musi mieć dłużnik, aby popełnić przestępstwo, a także czy jest możliwe pociągnięcie do odpowiedzialności osoby odpowiedzialnej jedynie rzeczowo oraz osoby osobiście odpowiedzialnej za czyjeś zobowiązanie. Szczególnie istotna w kontekście przedstawionych rozważań jest również zmiana przedmiotu ochrony rozdziału XXXVI kodeksu karnego ustawą z 15 marca 2019 r. i jej wpływ na wykładnię przepisu w zakresie podmiotu przestępstwa.

Słowa kluczowe: dłużnik, wierzyciel, podmiot przestępstwa, faworyzowanie wierzycieli

UWAGI WSTĘPNE

Rozważania na temat podmiotu analizowanego czynu zabronionego należy rozpocząć od stwierdzenia, że sprawcą przestępstwa stypizowanego w art. 302 k.k. może być wyłącznie dłużnik. Co prawda w treści artykułu nie została *expressis verbis* użyta nazwa „dłużnik”, powyższy wniosek jest jednak oczywisty, biorąc pod uwagę treść całego przepisu, a w szczególności znamię „nie mogąc zaspokoić wszystkich

* Krzysztof Troczyński – magister prawa, aplikant XII rocznika aplikacji sędziowskiej, ORCID: 0000-0002-2635-8516.

wierzycieli”¹. Zgodnie z art. 353 § 1 k.c.: „Zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić”². Definicja zobowiązania jednoznacznie wskazuje, że pomiędzy stronami stosunku obligacyjnego występuje więź prawna o charakterze względnym, co oznacza, iż zobowiązanie jest skuteczne jedynie pomiędzy stronami określonego stosunku prawnego. Innymi słowy, wierzycielowi przysługuje ochrona prawna jedynie w stosunku do drugiej strony zobowiązania, a więc dłużnika³. Konstrukcja art. 302 § 1 k.k. jednoznacznie wskazuje, że przedmiotowa regulacja dotyczy sytuacji, w której doszło do naruszenia interesów wierzyciela, tj. jednej ze stron stosunku zobowiązaniowego, natomiast z przepisów prawa cywilnego wynika, iż dłużnik jest jedynym podmiotem zdolnym do naruszenia uprawnień wierzyciela wynikających ze stosunku obligacyjnego. Powyższa analiza prowadzi więc do wniosku, że przestępstwo ma charakter indywidualny właściwy⁴. Ponadto, co wynika z ogólnych reguł dotyczących podmiotu przestępstwa, dłużnik musi być osobą fizyczną⁵, przy czym trzeba dostrzec, że katalog osób odpowiedzialnych za popełnienie analizowanego przestępstwa jest rozszerzony z mocy art. 308 k.k. także na osoby, które na podstawie przepisu prawnego, decyzji właściwego organu, umowy lub faktycznego wykonywania, zajmują się sprawami majątkowymi innej osoby prawnej, fizycznej, grupy osób lub podmiotu niemającego osobowości prawnej (o czym szerzej będzie mowa w dalszej części artykułu). Wskazany przepis jest istotny, ponieważ umożliwia pociągnięcie do odpowiedzialności karnej wskazanych w nim kategorii podmiotów także w sytuacji, gdy formalnie dłużnikiem jest np. osoba prawna, a więc podmiot, któremu odpowiedzialności karnej przypisać nie można⁶.

Należy też podkreślić, że z punktu widzenia odpowiedzialności karnej nie ma znaczenia, jakie było źródło powstania zobowiązania, innymi słowy można popełnić przestępstwo zarówno wtedy, gdy stosunek między dłużnikiem a wierzycielem powstał *ex contractu*, jak i *ex delicto*⁷.

W doktrynie prawa karnego istnieje spór co do tego, ilu wierzycieli musi mieć dłużnik, aby móc popełnić omawiany czyn zabroniony. Zgodnie z poglądem J. Majewskiego:

¹ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278-363*, A. Zoll (red.), Warszawa 2016, s. 772.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93).

³ W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2003, s. 54.

⁴ J. Lachowski, [w:], *System prawa handlowego. Tom 10. Prawo karne gospodarcze*, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2012, s. 468.

⁵ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2005, s. 102-103.

⁶ Należy przy tym na marginesie wskazać na art. 16 ust. 1 pkt 1 lit. a ustawy z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2020 r. poz. 358), zgodnie z którym w przypadku popełnienia czynu zabronionego z art. 302 § 1 k.k. przez podmioty wskazane w art. 3 ustawy aktualizuje się odpowiedzialność podmiotu zbiorowego, w imieniu którego działał sprawca przestępstwa.

⁷ J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 714.

„konstrukcja typu czynu zabronionego, o którym mowa, sprawia, że musi to być dłużnik mający co najmniej dwóch wierzycieli. W innym wypadku nie można by mówić o «tylko niektórych» i «pozostałych». Dwóch to najmniejsza liczba wierzycieli, przy jakiej logicznie możliwe jest, aby dłużnik mógł zrealizować znamię czynności wykonawczej określone w art. 302 § 1 (nie mogąc zaspokoić obu, spłaca lub zabezpiecza jednego, przez co działa na szkodę drugiego)”⁸. Istnieje jednak także pogląd, według którego stosowanie omawianego przepisu należy ograniczyć jedynie do dłużników, którzy mają przynajmniej czterech wierzycieli, bazujący na literalnej wykładni przepisu. Zgodnie ze stanowiskiem J. Lachowskiego: „Należy bowiem zwrócić uwagę, że istota tego przestępstwa polega na spłaceniu lub zabezpieczeniu tylko niektórych wierzycieli (a więc co najmniej 2), czym sprawca działa na szkodę pozostałych (tj. również co najmniej 2 innych). Tym samym można dojść do wniosku, że sprawcą przestępstwa opisanego w art. 302 § 1 k.k. może być dłużnik posiadający co najmniej 4 wierzycieli”⁹.

Wydaje się, że powyższe stanowisko, zakładające możliwość pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej dopiero w wypadku występowania co najmniej czterech wierzycieli, nie zasługuje na aprobatę. Zaakceptować należy zatem drugi z przytoczonych poglądów, zgodnie z którym popełnienie przestępstwa może nastąpić już w wypadku występowania jednego wierzyciela faworyzowanego i jednego pokrzywdzonego. Należy tutaj zwrócić uwagę, że już w okresie obowiązywania kodeksu karnego z 1932 r. judykatura wyraziła stanowisko, iż użycie liczby mnogiej na gruncie art. 274-278 nie wyklucza możliwości popełnienia tych przestępstw w stosunku do jednego wierzyciela¹⁰. Podobna opinia została też wyrażona przez obecną judykaturę, w tym także w orzecznictwie Sądu Najwyższego¹¹. W kontekście analizowanego problemu zasadne jest także odwołanie się do poglądu wyrażonego przez Sąd Najwyższy w uchwale z 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01, w której wprost stwierdził, że samo użycie w treści normy prawnej liczby mnogiej dla określenia przedmiotu bezpośredniej ochrony, przedmiotu czynności sprawczej lub środka służącego do popełnienia przestępstwa nie oznacza, że ustawodawca używa jej w znaczeniu zwrotu: „co najmniej dwa”, a więc w celu ograniczenia podstawy odpowiedzialności¹². Zastosowanie liczby mnogiej w treści przepisu penalizującego faworyzowanie niektórych wierzycieli kosztem pozostałych nie implikuje zatem konieczności wystąpienia przynajmniej dwóch wierzycieli zaspokojonych

⁸ *Ibidem*, s. 772.

⁹ J. Lachowski, [w:] R. Zawłocki (red.), *System...*, s. 468.

¹⁰ Wyrok SN z 16.03.1936 r., OSN 1936, nr 9, poz. 356.

¹¹ Zob. wyrok SA w Szczecinie z 7.11.2016 r., I AKa 94/16, LEX nr 2292445 oraz w szczególności wyrok SN z 27.11.2015 r., II KK 216/15, OSNKW 2016/2/13 wraz z przytoczoną tam argumentacją.

¹² Uchwała SN z 21.11.2001 r., I KZP 26/01, OSNKW 2002, nr 1-2, poz. 4.

oraz dwóch wierzycieli pokrzywdzonych. Głównym powodem przemawiającym za użyciem omawianych sformułowań w tekście przepisu były względy redakcyjne. Trudne byłoby nadanie analizowanemu przepisowi treści, która nie rodziłaby podobnych wątpliwości interpretacyjnych na gruncie wykładni językowej. Alternatywą dla obecnego brzmienia byłoby bowiem użycie liczby pojedynczej, co znowu mogłoby wywołać wątpliwości co do sytuacji, w której wierzycieli spłaconych lub pokrzywdzonych jest więcej niż jeden. Słusznie zatem wskazuje się w przywołanych wyżej judykatach, że nie można poprzestać na wyłącznie językowej wykładni przepisu i konieczne jest także poddanie go interpretacji systemowej i celowościowej¹³. Jako podsumowanie analizy przedstawionego problemu można przywołać stanowisko R. Zawłockiego, zgodnie z którym: „nie ma żadnych powodów, dla których przepis ten miałby czynić bezkarnym np. spłacanie tylko jednego wierzyciela, gdy pokrzywdzonych byłoby bardzo wielu. W ten sposób po spłaceniu tylko jednego wierzyciela dłużnik pozostałby bezkarny, a skutki jego zachowania byłyby często identyczne jak w przypadku spłacenia dwóch lub więcej wierzycieli. Tak więc rozważane wyrażenie musi dotyczyć zaspokajania także jednego z wierzycieli dłużnika”¹⁴.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA OSOBY ODPOWIEDZIALNEJ RZECZOWO

Kolejną sporną w doktrynie kwestią jest to, czy sprawcą przestępstwa może być tylko dłużnik osobisty, czy także dłużnik rzeczowy. Zgodnie z poglądem wyrażonym przez J. Majewskiego na tle art. 300 § 1 k.k., który w ocenie komentatora znajduje zastosowanie także do innych przestępstw dłużniczych, podmiotem analizowanego przestępstwa może być wyłącznie osoba ponosząca względem wierzyciela odpowiedzialność osobistą, nie ma przy tym znaczenia, czy odpowiedzialność ta ma charakter nieograniczony, czy też ograniczony. Nie jest też istotne, w jaki sposób jest ograniczona odpowiedzialność dłużnika: czy to poprzez zawężenie możliwości zaspokojenia wierzyciela wyłącznie do pewnych składników majątku dłużnika, czy też ograniczenie odpowiedzialności dłużnika jedynie do pewnej kwoty¹⁵. Podobne stanowisko prezentuje J. Lachowski, opierając swoje argumenty na odmiennej naturze odpowiedzialności osobistej oraz odpowiedzialności rzeczowej, stwierdzając, iż: „w przypadku długu rzeczowego dłużnik zobowiązany jest do znoszenia określonego stanu rzeczy (zaspokojenia się wierzyciela z określonego

¹³ Por. także zdanie odrębnej sędzi TK Sławomiry Wronkowskiej-Jaśkiewicz do wyroku TK z 20.07.2011 r., K 9/11, w którym zostały poruszone kwestie wykładni klaryfikacyjnej i derywacyjnej oraz znaczenia użycia w treści przepisu prawnego liczby mnogiej lub pojedynczej.

¹⁴ R. Zawłocki, *Przestępstwa przeciwko wierzycielom w polskim prawie karnym*, Sopot 2007, s. 235.

¹⁵ J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 714-715.

składnika majątku), a nie do świadczenia”¹⁶. Istnieją jednak także badacze (m.in. R. Zawłocki oraz J. Skorupka), którzy optują za stanowiskiem przeciwnym, tj. dopuszczają możliwość popełnienia przestępstw na szkodę wierzycieli także przez dłużnika rzeczowego¹⁷. Wydaje się, że trafne jest drugie z powołanych stanowisk, z powodów, które zostaną przytoczone poniżej.

Odpowiedzialność rzeczowa polega na tym, że wierzycielowi przysługuje uprawnienie do dochodzenia zaspokojenia swej wierzytelności poprzez egzekucję skierowaną do indywidualnie określonej rzeczy. Tego rodzaju stosunek prawny może powstać zwłaszcza poprzez obciążenie rzeczy hipoteką bądź zastawem. W takim wypadku odpowiedzialny jest każdorazowy właściciel rzeczy, którym może być dłużnik, ale nie jest to konieczne. Innymi słowy, w przypadku rzeczowego zabezpieczenia wierzytelności może dojść do sytuacji braku tożsamości osoby odpowiedzialnej osobiście z tytułu zobowiązania oraz osoby odpowiedzialnej rzeczowo z tytułu ograniczonego prawa rzeczowego¹⁸.

W polskim systemie prawa cywilnego istnieją dwie możliwości rzeczowego zabezpieczenia wierzytelności, mianowicie zastaw oraz hipoteka. W cywilistyce istnieją dwa poglądy na temat istoty zastawu. Zgodnie z pierwszym, zastaw polega na prawie wierzyciela do skierowania egzekucji do rzeczy obciążonej oraz obowiązku zastawcy do znoszenia egzekucji. Uznanie tego stanowiska za trafne prowadzi do wniosku, że w przypadku ustanowienia zastawu na zabezpieczenie długu cudzego zastawca nie ma obowiązku zaspokojenia roszczenia przysługującego zastawnikowi, powinien jednak znosić konsekwencje niewykonania zobowiązania przez dłużnika. Praktyczną konsekwencją przyjęcia tego poglądu byłaby konieczność wytoczenia przez wierzyciela powództwa o zniesienie egzekucji przeciwko zastawcy. Druga z koncepcji jednak, tzw. koncepcja obligacji realnej, zakłada, że z tytułu zastawu także na właścicielu rzeczy obciążonej ciąży obowiązek spełnienia świadczenia na rzecz wierzyciela, z tym że odpowiedzialność zastawcy jest ograniczona jedynie do rzeczy stanowiącej przedmiot zastawu. Należy podkreślić, że w praktyce zastosowanie znajduje koncepcja obligacji realnej, co objawia się tym, iż w celu uzyskania zaspokojenia z przedmiotu zastawu zastawnik powinien wytoczyć powództwo nie o znoszenie egzekucji, tylko o spełnienie świadczenia, i dopiero uzyskanie wyroku zasądającego świadczenie stanowi podstawę do wszczęcia postępowania egzekucyjnego, nie ma przy tym znaczenia okoliczność, czy właściciel rzeczy obciążonej jest jednocześnie dłużnikiem osobistym wierzyciela¹⁹. Podobne stanowisko

¹⁶ J. Lachowski, [w:] R. Zawłocki (red.), *System...*, s. 469.

¹⁷ Podobnie także M. Currit, *Pokrzywdzenie wierzyciela przez dłużnika. Przestępstwa z art. 300 i 301 § 1 k.k.*, Warszawa 2021, s. 28-29 oraz K. Patora, *Prawnokarna ochrona wierzycieli. Zagadnienia teorii i praktyki*, Łódź 2020, s. 64.

¹⁸ J. Skorupka, *Dłużnik w typach przestępstw na szkodę wierzycieli*, „Przełęcz Sądowy” 1999, nr 6, s. 35.

¹⁹ K. Szadkowski, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-352*, Warszawa 2018, s. 1614.

reprezentuje doktryna prawa cywilnego także w stosunku do istoty hipoteki. Zgodnie ze stanowiskiem S. Rudnickiego: „Warunkiem skutecznego dochodzenia zaspokojenia z nieruchomości jest uzyskanie przez wierzyciela hipotecznego tytułu wykonawczego przeciwko właścicielowi nieruchomości, zasądzającego od niego zabezpieczoną hipoteką wierzytelność, chociażby właściciel był tylko dłużnikiem odpowiadającym rzeczowo (hipotecznie)”²⁰. Z powyższego fragmentu rozważań wynika, że przytoczona argumentacja zwolenników poglądu odrzucającego możliwość popełnienia czynu zabronionego przez dłużnika rzeczowego bazuje jedynie na jednej z koncepcji cywilistycznych odnośnie istoty zastawu. Przy czym nie jest to koncepcja powszechnie uznawana w orzecznictwie. Zamiast tego uznanie zyskało odmienne zapatrywanie, zgodnie z którym dłużnik rzeczowy także jest obciążony obowiązkiem świadczenia na rzecz wierzyciela. Przyjęcie tego poglądu skutkować musi także odmienną optyką na rozpatrywane zagadnienie i dopuszczeniem możliwości popełnienia przestępstwa z art. 302 § 1 k.k. także przez dłużnika rzeczowego. Pogląd zakładający dopuszczalność pociągnięcia do odpowiedzialności karnej także dłużnika rzeczowego wyraził również Sąd Najwyższy, stwierdzając: „Należy opowiedzieć się za poglądem, zgodnie z którym art. 300 § 2 k.k. dotyczy także osób, które ponoszą wobec wierzyciela odpowiedzialność rzeczową. Sąd Najwyższy uznaje za trafne stanowisko, że odpowiedzialnym na podstawie rozważanego przepisu może być nie tylko dłużnik osobisty, lecz także osoba odpowiadająca rzeczowo (a więc dłużnik rzeczowy). Odpowiedzialność rzeczowa może istnieć równocześnie z odpowiedzialnością osobistą tej samej osoby, lecz może się od niej całkowicie odłączyć. Odpowiedzialny rzeczowo może być dotychczasowy dłużnik wierzyciela, lecz może nim być także inna osoba. Żadne względy nie przemawiają za ograniczeniem zakresu podmiotów sprawczych z art. 300-302 k.k. tylko do dłużników osobistych. W przeciwnym bowiem wypadku bezkarna pozostałaby cała rzesza dłużników rzeczowych”²¹.

W tym miejscu wypada zaakcentować, że przytoczone stanowisko Sądu Najwyższego spotkało się także z krytyką²². Trzeba jednak podkreślić, że wskazane orzeczenie zapadło w szczególnym stanie faktycznym, w którym osoba trzecia stała się właścicielem mienia w wyniku dokonania czynności prawnej z dłużnikiem, która następnie została zaskarżona skargą pauliańską, a Sąd Najwyższy uznał, że dłużnikiem w rozumieniu art. 300 § 2 k.k. (a więc także w przypadku innych przestępstw dłużniczych) jest także osoba trzecia w rozumieniu art. 527 § 1 k.c.

²⁰ S. Rudnicki, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczystoksięgowych. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 210.

²¹ Wyrok SN z 18.04.2018 r., II KK 411/17, LEX nr 2488055.

²² G. Łabuda, [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 1460-1461 oraz Ł. Duško, *Głosa do wyroku SN z 12 kwietnia 2018 r., II KK 411/17, „Palestra”* 2018, nr 12, s. 63-68.

Niewątpliwie jednak tego rodzaju sytuacja jest odmienna od takiej, w której dochodzi do zabezpieczenia wierzytelności zastawem lub hipoteką, wobec czego moim zdaniem nie można twierdzić, w wypadku uznania błędu w rozumowaniu Sądu Najwyższego w tej konkretnej sprawie, aby dyskwalifikowało to możliwość przyjęcia odpowiedzialności dłużników rzeczowych w przypadku ograniczonych praw rzeczowych, takich jak zastaw czy hipoteka. Krytyka wspomnianego wyroku dotyczy w istocie tego, czy osoba trzecia w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. może w ogóle zostać uznana za dłużnika, przy czym podnoszone przez krytyków argumenty nie podważają możliwości przyjęcia odpowiedzialności karnej osoby odpowiedzialnej rzeczowo²³.

Odnosząc się także do zasygnalizowanego wyżej zagadnienia należy, moim zdaniem, uznać rację krytyków wskazanego orzeczenia w zakresie, w jakim kwestionują oni możliwość przypisania osobie trzeciej, która uzyskała korzyść majątkową w wyniku czynności dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela, za dłużnika w rozumieniu art. 300 § 2 k.k. Istotnie bowiem, analiza poglądów doktryny prawa cywilnego oraz orzecznictwa wskazuje, że osoba trzecia w wyniku stwierdzenia bezskuteczności czynności dłużnika podjętej z pokrzywdzeniem wierzyciela nie staje się dłużnikiem wierzyciela, jest jednak obowiązana do znoszenia egzekucji prowadzonej przez wierzyciela pauliańskiego z określonego przedmiotu majątkowego, który wszedł do jej majątku w wyniku czynności uznanej za bezskuteczną²⁴, a tym samym nie może ponosić odpowiedzialności karnej na podstawie analizowanego przepisu²⁵. Samo jednak uznanie, że osoba trzecia w rozumieniu art. 527 § 1 k.k. nie staje się w ogóle dłużnikiem wierzyciela pauliańskiego, a co za tym idzie nie może ponosić odpowiedzialności za przestępstwa dłużnicze, nie wyklucza w żaden sposób możliwości przyjęcia odpowiedzialności dłużników rzeczowych w przypadku zabezpieczenia wierzytelności w postaci zastawu lub hipoteki.

Przekładając powyższe rozważania na grunt omawianego przepisu należy skonkludować, że możliwa jest sytuacja, w której dłużnik będzie odpowiadał osobiście wobec jednego podmiotu z tytułu zobowiązania oraz jednocześnie będzie dłużnikiem rzeczowym innej osoby, np. wskutek ustanowienia prawa zastawu w celu zabezpieczenia cudzego długu bądź nabycia rzeczy obciążonej zastawem.

²³ Przykładowo Ł. Duško wskazuje, że sytuacja prawna osoby trzeciej w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. nie może zostać zrównana z sytuacją dłużników rzeczowych, negując w ten sposób samą możliwość przydania osobie trzeciej przymiotu dłużnika w jakiegokolwiek postaci. Innymi słowy, zdaniem krytyków orzeczenia osoba trzecia w ogóle nie staje się dłużnikiem ani rzeczowym, ani osobistym i to jest przyczyną wadliwości wyrażonego przez SN poglądu, a nie to, że osoba trzecia jest dłużnikiem rzeczowym, co nie wystarcza do przypisania odpowiedzialności za przestępstwo por. Ł. Duško, *Glosa...*, s. 67.

²⁴ B. Kowalczyk, [w:] M. Bałwicka-Szczyrba (red.), A. Sylwestrzak (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2022; podobnie W. Popiołek, [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz*, K. Pietrzkowski (red.), Warszawa 2021, s. 242.

²⁵ Podobnie J. Majewski, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278-363*, A. Zoll (red.), Warszawa 2022, s. 777.

Przyjęcie poglądu, w myśl którego zakres penalizacji art. 302 § 1 k.k. nie obejmuje dłużników rzeczowych prowadziłoby do sytuacji, w której dłużnik nie ponosiłby odpowiedzialności karnej w wypadku zaspokojenia jedynie jednego z podmiotów i pokrzywdzeniu w ten sposób drugiego. Skutki takiego zachowania byłyby jednak podobne jak w wypadku, gdyby dłużnik był odpowiedzialny osobiście wobec obu wierzycieli, wobec czego nie wydaje się, aby zróżnicowanie tych sytuacji pod względem odpowiedzialności karnej dłużnika było celowe. Nie istnieją argumenty, które w dostateczny sposób uzasadniałyby ograniczenie kręgu podmiotów przestępstwa z art. 302 § 1 k.k. jedynie do dłużników osobistych; zarówno charakter prawny ograniczonych praw rzeczowych służących zabezpieczeniu wierzytelności, w postaci zastawu lub hipoteki, jak i względy celowościowe przemawiają za penalizacją także tych sytuacji, w których występuje dłużnik rzeczowy.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA W PRZYPADKU OSOBISTEGO ZABEZPIECZENIA WIERZYTELNOŚCI

Konieczne jest także udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakie skutki w kontekście odpowiedzialności za popełnienie czynu zabronionego niesie ze sobą osobiste zabezpieczenie wierzytelności. Jego istotą jest zabezpieczenie interesów wierzyciela poprzez pozyskanie nowego dłużnika, który odpowiada obok dłużnika dotychczasowego. Jest oczywistym, że uzyskanie tego rodzaju zabezpieczenia znacząco zmniejsza ryzyko niezaspokojenia wierzytelności²⁶. W polskim porządku prawnym występuje kilka typów zabezpieczeń osobistych, w tym poręczenie, gwarancja, przystąpienie do długu, przelew na zabezpieczenie, weksel *in blanco* oraz poręczenie wekslowe.

Najczęściej występującą postacią zabezpieczenia osobistego jest poręczenie, dlatego od niego rozpocznę analizę omawianego zagadnienia.

Zgodnie z art. 876 § 1 k.c. umowa poręczenia polega na tym, że poręczyciel zobowiązuje się względem wierzyciela wykonać zobowiązanie na wypadek, gdyby zobowiązania nie wykonał dłużnik²⁷. Należy zwrócić uwagę, że poręczyciel na mocy umowy zaciąga własne zobowiązanie względem wierzyciela, pomimo tego, że cała konstrukcja służy zabezpieczeniu roszczenia wynikającego ze zobowiązania dłużnika głównego. Zasadniczym elementem konstrukcji poręczenia jest także jego akcesoryjność względem długu głównego, co niesie ze sobą doniosłe konsekwencje prawne. Po pierwsze, dług główny musi być ważny, z wyjątkiem sytuacji uregulowanej przez art. 877 k.c., czyli innymi słowy nieważność długu skutkuje jednocześnie nieważnością poręczenia. Po drugie, wygaśnięcie długu głównego, np. wskutek jego umorzenia, powoduje jednocześnie wygaśnięcie poręczenia. Po trzecie, zakres

²⁶ J. Skorupka, *Dłużnik...*, s. 40.

²⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553.

odpowiedzialności poręczyciela jest wyznaczany przez każdorazowy rozmiar zobowiązania dłużnika głównego, jednakże jeśli w wyniku dokonania przez dłużnika głównego czynności prawnej z wierzycielem dojdzie do powiększenia zobowiązania dłużnika, nie prowadzi to do zwiększenia zakresu odpowiedzialności poręczyciela²⁸.

Co do zasady, zgodnie z art. 881 k.c., odpowiedzialność poręczyciela jest równoległa z odpowiedzialnością dłużnika głównego, mianowicie poręczyciel odpowiada jak współdłużnik solidarny, natomiast możliwe jest ukształtowanie odpowiedzialności poręczyciela w umowie w taki sposób, aby miała ona charakter posiłkowy, tzn. wierzyciel będzie mógł skierować swoje roszczenie do poręczyciela dopiero wtedy, gdy dłużnik główny będzie opóźnił się ze swoim świadczeniem²⁹. Ponadto, sam poręczyciel odpowiada za dług całym swoim majątkiem osobistym³⁰.

W świetle obowiązującego prawa nic nie stoi na przeszkodzie, aby jedna osoba poręczyła za dwa bądź więcej długów. Taki poręczyciel odpowiadałby osobiście całym swoim majątkiem względem kilku wierzycieli, przy czym należy podkreślić, że wobec każdego z nich odpowiadałby za swoje własne zobowiązanie, wynikające z umowy poręczenia. Możliwa jest też sytuacja, w której ta sama osoba będzie jednocześnie odpowiadać wobec przynajmniej jednego wierzyciela jako poręczyciel, natomiast wobec innego będzie odpowiadać jako dłużnik z tytułu innego zobowiązania, wynikającego choćby z innej umowy. W obu powyższych konfiguracjach może dojść do sytuacji, w której dojdzie do pokrzywdzenia wierzyciela przez podmiot, który odpowiada względem niego jako poręczyciel. Prowadzi to do wniosku, że należy dopuścić możliwość popełnienia przestępstwa faworyzowania wierzycieli także przez poręczyciela.

Kolejną formą osobistego zabezpieczenia wierzytelności jest gwarancja bankowa. Wspomniana instytucja opiera się na konstrukcji przekazania. Istotą gwarancji bankowej jest to, że „bank (gwarant) jednostronnym oświadczeniem zobowiązuje się, że po spełnieniu przez podmiot uprawniony (beneficjenta gwarancji) określonych warunków zapłaty (...) wykona na jego rzecz świadczenie pieniężne (...) jeżeli dłużnik z umowy (umowy podstawowej), którą gwarant zabezpiecza, nie wykona swojego zobowiązania”³¹. Z chwilą przyjęcia przez beneficjenta oświadczenia gwaranta powstaje wierzytelność z gwarancji, której treścią jest odpowiedzialność gwaranta na wypadek, gdyby dłużnik nie spełnił swojego świadczenia³². Sam stosunek gwarancji, zgodnie z ugruntowanym stanowiskiem doktryny, ma charakter

²⁸ W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2007, s. 601-602.

²⁹ J. Skorupka, *Dłużnik...*, s. 41.

³⁰ T. Antoszek, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450-1088*, Warszawa 2016, s. 1221.

³¹ W. Katner, [w:] *Prawo gospodarcze i handlowe*, W. Katner (red.), Warszawa 2016, s. 434.

³² Z. Ofiarski, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 544-545.

samodzielny, nieakcesoryjny, co odróżnia tę konstrukcję od instytucji poręczenia³³. Zgodnie z powyższym, gwarant jest dłużnikiem beneficjenta gwarancji, przy czym nie jest to nawet współdłużnik solidarny z uwagi na samodzielny charakter wierzytelności z tytułu gwarancji. Takie ukształtowanie omawianej konstrukcji w prawie polskim pozwala na uznanie, iż także gwarant może ponosić odpowiedzialność karną za przestępstwo faworyzowania wierzycieli w wypadku, gdy doszło do pokrzywdzenia beneficjenta gwarancji³⁴.

Należy także zwrócić uwagę na instytucję przystąpienia do długu, które może nastąpić zarówno w drodze umowy, jak i z mocy przepisów ustawy. Jeśli chodzi o przystąpienie do długu z mocy ustawy, to podstawowym przykładem takiej sytuacji jest nabycie przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego bez przejęcia lub zaspokojenia długów, które były związane z ich prowadzeniem. Z kolei w kwestii przystąpienia do długu z mocy umowy należy podkreślić, że kodeks cywilny nie reguluje tej instytucji wprost, natomiast dopuszczalność zawarcia takiej umowy jest, w powszechnej opinii doktryny prawa cywilnego³⁵, uzasadniona zasadą swobody umów, wyrażoną przez art. 3531 § 1 k.c.³⁶. Analizowana instytucja wykazuje pewne cechy zbieżne ze zwalnającym przejęciem długu, wobec czego wydaje się, że poprzez analogię należy dopuścić możliwość zawarcia umowy przystąpienia do długu w podobny sposób, jak dochodzi do przejęcia długu, tj. przez zawarcie umowy wierzyciela z nowym dłużnikiem za zgodą dotychczasowego dłużnika bądź też przez umowę dłużnika nowego z dłużnikiem dotychczasowym i za zgodą wierzyciela³⁷. Niezależnie od źródła przystąpienia do długu, skutkuje ono przystąpieniem nowego dłużnika jako współdłużnika solidarnego. Ponadto odpowiedzialność nowego dłużnika nie jest ani odpowiedzialnością za dług cudzy, ani nie ma charakteru akcesoryjnego, jak choćby w wypadku poręczyciela. Przeciwnie, jest to odpowiedzialność o charakterze samoistnym za dług własny³⁸.

Powyższe prowadzi do jednoznacznego wniosku, że także w wypadku przystąpienia do długu przez osobę trzecią nowy dłużnik jak najbardziej może odpowiadać za popełnienie przestępstwa z art. 302 § 1 k.k. Na marginesie można też wspomnieć, że podobnie nie istnieją żadne przeciwwskazania natury prawnej aby uznać, iż także w sytuacji przejęcia długu przejemca może odpowiadać za popełnienie przedmiotowego przestępstwa, ponieważ z chwilą przejęcia długu dotychczasowy dłużnik zostaje z długu zwolniony, natomiast pełną odpowiedzialność ponosi nowy dłużnik³⁹.

³³ W. Katner, [w:] W. Katner (red.), *Prawo...*, s. 435.

³⁴ J. Skorupka, *Dłużnik...*, s. 43.

³⁵ W. Czachórski, *Zobowiązania...*, s. 407.

³⁶ J. Skorupka, *Dłużnik...*, s. 46.

³⁷ W. Czachórski, *Zobowiązania...*, s. 406.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ J. Skorupka, *Dłużnik...*, s. 45-46.

Następną instytucją prawną, stanowiącą osobiste zabezpieczenie wierzytelności, jest przelew na zabezpieczenie. Sam przelew wierzytelności został zdefiniowany w art. 509 § 1 k.c., zgodnie z którym wierzyciel (cedent) może przenieść na osobę trzecią (cesjonariusza) przysługującą mu wierzytelność, przy czym nie jest do tego wymagana zgoda dłużnika. W wypadku konstrukcji przelewu na zabezpieczenie występuje jeszcze dodatkowa okoliczność, mianowicie osobie trzeciej przysługuje roszczenie względem zbywcy wierzytelności stanowiącej przedmiot cesji. W takiej sytuacji poprzez zawarcie umowy przelewu, cesjonariusz zyskuje możliwość zaspokojenia się właśnie z nabytej wierzytelności, przy czym, zgodnie z poglądami doktryny, może on wykorzystać przelaną wierzytelność jedynie w zakresie określonym przez cel samej umowy⁴⁰. W kontekście odpowiedzialności dłużnika w wypadku, gdy wierzytelność stała się przedmiotem cesji, należy podzielić zdanie J. Skorupki, według którego: „O ewentualnej odpowiedzialności karnej (...) nowego dłużnika (...) można mówić dopiero wtedy, gdy będzie wiedziała o zawartej umowie, a przede wszystkim o konieczności świadczenia na rzecz wierzyciela innego niż pierwotny (...). Należy to zdecydowanie podkreślić, albowiem z przepisów art. 509-516 k.c. wynika, że zawiadomienie dłużnika nie jest konieczną przesłanką zawarcia umowy przelewu na zabezpieczenie”⁴¹.

Powyższe uwagi prowadzą do wniosku, że należy dopuścić możliwość ponoszenia odpowiedzialności karnej za faworyzowanie wierzycieli przez dłużnika wierzytelności stanowiącej przedmiot cesji, ale z zastrzeżeniem, że dłużnik ten musiał wiedzieć o zawarciu umowy przelewu oraz być świadomym tożsamości nowego wierzyciela, na rzecz którego miał świadczyć.

Ostatnie ze wspomnianych powyżej zabezpieczeń osobistych to weksel *in blanco* oraz poręczenie wekslowe (*aval*). Sam weksel jest papierem wartościowym, jego istotą natomiast jest bezwarunkowe polecenie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na rzecz remitenta, czyli osoby, na której rzecz lub na której zlecenie zapłata ma zostać dokonana. W obrocie można wyróżnić weksel własny oraz weksel trasowany. Różnica między nimi sprowadza się do tego, że w przypadku weksla własnego przyrzeczenia zapłaty dokonuje sam wystawca weksla, natomiast jeśli chodzi o weksel trasowany, to wystawca kieruje polecenie zapłaty do trasata, czyli osoby, która ma zapłacić sumę oznaczoną w wekslu⁴². Zgodnie także z powszechnie przyjętym w doktrynie poglądem, zobowiązanie wynikające z weksla ma charakter abstrakcyjny, co oznacza, że jego istnienie nie jest uzależnione od bytu innego stosunku prawnego, który stanowiłby podstawę dla zobowiązania wekslowego,

⁴⁰ K. Mularski, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks...* s. 1221.

⁴¹ J. Skorupka, *Dłużnik...*, s. 45.

⁴² W. Katner, [w:] W. Katner (red.), *Prawo...*, s. 438.

choć z reguły u podstaw wystawienia weksła istnieje jakiś stosunek prawny⁴³. Jedną z możliwości jest właśnie zabezpieczenie roszczenia; w takim wypadku: „Weksel gwarancyjny, jak sama nazwa wskazuje, gwarantuje uzyskanie przez wierzyciela zaspokojenia posiadanej przez niego wierzytelności. (...) Weksel *in blanco* jest o tyle dogodną instytucją w przypadku zastosowania go jako zabezpieczenia, że umożliwia zabezpieczenie roszczeń w przypadkach, gdy ich wysokość czy termin płatności nie są wiadome w chwili składania zabezpieczenia”⁴⁴.

Funkcje zabezpieczające pełni weksel trasowany niezupełny (czyli *in blanco*). Z zasady taki papier wartościowy nie może funkcjonować w obrocie dopóki nie zostanie uzupełniony zgodnie z deklaracją wekslową, natomiast z chwilą uzupełnienia staje się on źródłem zobowiązania wekslowego⁴⁵.

Instytucja poręczenia wekslowego polega natomiast na tym, że poręczyciel zamieszcza na samym wekslu słowo „poręczam”, ewentualnie inny, ale o tym samym znaczeniu (np. *aval*), a następnie podpisuje. Jak wskazuje W. Katner: „*Aval* spełnia funkcję gwarancyjną, zabezpieczającą spełnienie świadczenia przez dłużnika wekslowego, tworząc stosunek prawny między awalistą a wierzycielem wekslowym (...). Odpowiedzialność poręczyciela wekslowego jest taka sama, jak osoby, za którą poręczył (...). Abstrakcyjny charakter prawny czynności wystawienia weksła sprawia, że prawo wekslowe (art. 32 ust. 2) uważa zobowiązanie poręczyciela za ważne nawet wtedy, gdy zobowiązanie, za które poręczono, okaże się nieważne z jakiegokolwiek przyczyny, z wyjątkiem wady formalnej”⁴⁶.

Powyższe uwagi dotyczące istoty weksła *in blanco* oraz poręczenia wekslowego pozwalają na uznanie, że także na gruncie stosunków prawnych nawiązanych z wykorzystaniem tych instytucji możliwe jest popełnienie omawianego przestępstwa, ponieważ dłużnikami są zarówno wystawca weksła *in blanco*, jak i poręczyciel wekslowy.

PODMIOT PRZESTĘPSTWA W KONTEKŚCIE PRZEDMIOTU OCHRONY

Poważne wątpliwości budzi w doktrynie prawa karnego kwestia podmiotu omawianego przestępstwa w kontekście przedmiotu ochrony. Przedmiotem ochrony na gruncie art. 302 § 1 k.k. jest obrót gospodarczy i interesy majątkowe w obrocie cywilnoprawnym, przy czym przed nowelizacją z 15 marca 2019 r. przedmiotem ochrony na gruncie analizowanego przepisu był jedynie obrót gospodarczy,

⁴³ D. Dąbrowski, *Weksel in blanco*, Warszawa 2003, s. 5.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 11.

⁴⁵ W. Katner, [w:] W. Katner (red.), *Prawo...*, s. 438.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 439.

co zmienił art. 2 pkt 1 wskazanej nowelizacji⁴⁷. Takie ujęcie przedmiotu ochrony budzi szereg wątpliwości związanych z tym, czy dłużnik lub wierzyciel muszą zajmować się działalnością gospodarczą, aby mogło dojść do popełnienia przestępstwa. Nauka prawa karnego wyodrębniła w związku z tym kilka stanowisk.

Według pierwszego z nich, będącego jednocześnie najszerszym ujęciem problemu, sprawcą przestępstwa może być każdy dłużnik każdego wierzyciela, zwłaszcza niebędący przedsiębiorcą⁴⁸. Drugi, węższy zakres wykładni, przyjął Sąd Najwyższy w jednym ze swych orzeczeń uznając, że: „Co najmniej jedna ze stron zobowiązania rodzącego wierzytelność, której zaspokojenie udaremniają lub uszczuplają sprawcy przestępstw na szkodę wierzycieli, musi prowadzić działalność gospodarczą”⁴⁹. Innymi słowy, sprawcą może być dowolny dłużnik, o ile wierzyciel jest przedsiębiorcą, lub dłużnik prowadzący działalność gospodarczą w sytuacji, gdy wierzyciel takiej działalności nie prowadzi.

Trzecie stanowisko, także wyrażone w orzecznictwie, zakłada, że sprawcą przestępstwa może być każdy dłużnik podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą, niezależnie od tego, czy sam jest przedsiębiorcą⁵⁰. Z kolei stanowisko czwarte zakładało, że podmiotem omawianego czynu zabronionego może być jedynie dłużnik będący jednocześnie przedsiębiorcą, niezależnie od tego, czy wierzyciel prowadzi działalność gospodarczą⁵¹.

Przed nowelizacją kodeksu karnego z 15 marca 2019 r. wydawało się, że z przedstawionych poglądów należy odrzucić koncepcję zakładającą, iż przestępstwo może być popełnione przez każdego dłużnika każdego wierzyciela. Zwolennicy tej teorii uzasadniali jej słuszność szeregiem argumentów. Pierwszym z nich było odwołanie do ewolucji historycznej rozwiązań prawnych przewidujących ochronę wierzyciela na gruncie prawa karnego, nie tylko polskiego, ale w ramach całej rodziny prawa romańskiego czy też prawa niemieckiego, czego wyrazem były konstrukcje przyjęte w kodeksie karnym z 1932 r., które nie ograniczały karalności za przestępstwa przeciwko wierzycielom jedynie do podmiotów prowadzących działalność gospodarczą⁵². Przeciwnie, ówczesni przedstawiciele doktryny podkreślali, że rozwiązania znajdujące się w przedwojennym kodeksie karnym stanowiły odzwierciedlenie

⁴⁷ Ustawa z dnia 15 marca 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym oraz ustawy – Kodeks karny, Dz.U. z 2019 r. poz. 870.

⁴⁸ O. Górniok, [w:] *Prawo karne gospodarcze*, O. Górniok (red.), Warszawa 2003, s. 106-107.

⁴⁹ Postanowienie SN z 3.06.2002 r., II KKN 220/00, LEX nr 55524.

⁵⁰ Uchwała SN z 20.11.2000 r., I KZP 31/00, OSNKW 2001/1-2/5 wraz z głosami krytycznymi: J. Skorupki, OSP 2001/10/145, O. Górniok, OSP 2001/5/75 oraz J. Majewskiego, OSP 2001/5/75, przy czym zdaniem O. Górniok sprawcą czynu zabronionego może być każdy dłużnik, nie tylko taki, który prowadzi działalność gospodarczą, natomiast według dwójki pozostałych badaczy podmiotem przestępstwa może być wyłącznie dłużnik będący przedsiębiorcą.

⁵¹ J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 715-716, por. także wskazane wyżej głosy J. Skorupki i J. Majewskiego do uchwały SN z 20.11.2000 r., I KZP 31/00.

⁵² Z. Ziobro, *Przestępstwa na szkodę wierzyciela – kontrowersje interpretacyjne*, [w:] „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 10, s. 32.

tendencji nowożytnego ustawodawstwa do przyznawania ochrony wierzycielom bez względu na osobę dłużnika z uwagi na fakt, iż działalnością handlową zajmują się także osoby, które nie posiadają waloru kupca, wobec czego nie byłoby uzasadnione ograniczenie zakresu penalizacji wyłącznie do przedsiębiorców⁵³.

Kolejnym argumentem podnoszonym przez zwolenników analizowanej koncepcji było sformułowanie znamion strony przedmiotowej przestępstwa, mianowicie alternatywne ujęcie znamion grożącej niewypłacalności lub upadłości, gdyż stan niewypłacalności może dotyczyć każdego dłużnika, także takiego, który nie jest przedsiębiorcą⁵⁴. Innym czynnikiem uzasadniającym najszerszy zakres penalizacji miały być względy polityki kryminalnej. Zdaniem Z. Ziobry: „Tego rodzaju ograniczenie godziłoby nie tylko w elementarne poczucie sprawiedliwości, ale naruszałoby przynajmniej dwie istotne funkcje, jakie ma do spełnienia prawo karne, tj. funkcję zapobiegawczą i wychowawczą. Prawo karne ma za zadanie nie tylko chronić zasady uczciwego obrotu gospodarczego, ale przede wszystkim eliminować lub przynajmniej ograniczać patologię zachowań niosących ze sobą znaczne niebezpieczeństwo, a tego nie sposób odmówić nieuczciwym działaniom na szkodę wierzyciela tylko dlatego, że godzą w obrót cywilny, a nie gospodarczy”⁵⁵.

Wskazuje się także, że ograniczenie kryminalizacji wyłącznie do dłużników, będących jednocześnie przedsiębiorcami, może prowadzić do naruszenia zasady równości wobec prawa, „tworzy się bowiem w ten sposób (niejako według nowej kategorii) zróżnicowanie w ochronie prawnej określonych podmiotów w zależności od formy i zakresu ich udziału w obrocie rynkowym. Byłaby to powtórka, lecz w oparciu o inne kryterium, znanego z prawa socjalistycznego zróżnicowania ochrony prawnej mienia w zależności od formy własności”⁵⁶. Według zwolenników tego poglądu istotą przepisów prawnokarnych chroniących obrót gospodarczy jest zabezpieczenie interesów równoprawnych uczestników tego obrotu, zarówno profesjonalnych, jak i nieprofesjonalistów⁵⁷. Ponadto, zdaniem O. Górniok: „Przeciw wykładni ograniczającej pojęcie dłużnika – jako sprawcy tych przestępstw – do uprawiających profesjonalnie działalność gospodarczą przemawia również okoliczność, iż niejednokrotnie dłużnicy nie uprawiający profesjonalnie takiej działalności dla zdobycia zaufania kontrahenta (potencjalnego wierzyciela) pozorują charakter podmiotu gospodarczego”⁵⁸.

⁵³ O. Górniok, *Przestępstwa gospodarcze. Rozdział XXXVI i XXXVII kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 61.

⁵⁴ Z. Ziobro, *Przestępstwa...*, s. 38.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 33.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ J. Skorupka, *Rodzajowy przedmiot ochrony*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 1, s. 133.

⁵⁸ O. Górniok, *Przestępstwa...*, s. 61.

Przeciwnicy wskazanej koncepcji przywoływali szereg argumentów celem jej zdyskredytowania, przy czym oscylowały one głównie wobec funkcjonującego wówczas rodzajowego przedmiotu ochrony.

W pierwszej kolejności wskazywano, że nieuzasadnione jest odwoływanie się do brzmienia kodeksu karnego z 1932 r., ponieważ na gruncie tej ustawy przestępstwa dłużnicze na szkodę wierzycieli zostały umiejscowione w rozdziale noszącym tytuł: „Przestępstwa na szkodę wierzycieli”, co wskazuje, że dobrem chronionym na gruncie tych przepisów były interesy wierzycieli⁵⁹. Z kolei omawiany czyn zabroniony znajduje się w rozdziale XXXVI k.k., którego tytuł do wejścia w życie nowelizacji z 15 marca 2019 r. brzmiał: „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu”. Nie można było wobec tego odnosić wszystkich poglądów wyrażanych w komentarzach przedstawicieli doktryny okresu międzywojnia do obowiązujących przed marcem 2019 r. regulacji w sytuacji, gdy zmienił się przedmiot ochrony.

Rozważania dotyczące rodzajowego przedmiotu ochrony i jego rzutowania na interpretację przepisu znajdowały zastosowanie także w stosunku do drugiego z przywołanych powyżej argumentów, tj. możliwości osiągnięcia stanu niewypłacalności przez każdego dłużnika, nie tylko takiego, który jest jednocześnie przedsiębiorcą. Zgodnie z art. 10 ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze: „Upadłość ogłasza się w stosunku do dłużnika, który stał się niewypłacalny”, natomiast art. 11 ust. 1 ustawy stanowi: „Dłużnik jest niewypłacalny, jeśli nie wykonuje swoich wymagalnych zobowiązań”. Analiza powołanych regulacji prawa upadłościowego jednoznacznie wskazuje, że stan niewypłacalności stanowi przyczynę ogłoszenia upadłości dłużnika, a co za tym idzie, jest oczywistym, iż ogłoszenie upadłości musi być poprzedzone sytuacją, w której dłużnik zaprzestał wykonywania swych wymagalnych zobowiązań. Wobec tego zasadne było stanowisko J. Majewskiego, że „posługiwanie się w odniesieniu do przedsiębiorców pojęciem niewypłacalności obok pojęcia upadłości nie jest bynajmniej pozbawione sensu”⁶⁰. Nawiązanie do stanu niewypłacalności w treści przepisu umożliwia wierzycielowi dochodzenie ochrony prawnokarnej wobec nieuczciwych poczynań dłużnika już na etapie, gdy nie jest jeszcze możliwe ogłoszenie upadłości. W przeciwnym wypadku wierzyciel musiałby czekać ze skorzystaniem z ochrony przewidzianej omawianym przepisem do momentu, w którym dłużnik stanie się niewypłacalny i zaktualizuje się niebezpieczeństwo ogłoszenia przez niego upadłości w sytuacji, gdy zostały już podjęte działania zmierzające do pokrzywdzenia wierzyciela. Niemniej jednak względ na rodzajowy przedmiot ochrony uzasadniał następujące stanowisko J. Skorupki: „Biorąc jednak pod uwagę fakt, że przepisy art. 300-302 k.k. mają

⁵⁹ J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 719.

⁶⁰ *Ibidem*.

chronić obrót gospodarczy, co musi rzutować na *ratio legis* i interpretację tych przepisów, konsekwentnie należy przyjąć, że również pojęcie «niewypłacalności» należy odnosić do dłużników-przedsiębiorców. Fakt, że określone w tych przepisach karalne zachowanie sprawcy ma mieć związek z postępowaniem upadłościowym lub zmierzającym do zapobiegnięcia upadłości, rozstrzyga wszelkie niejasności w tym względzie⁶¹.

W podobny sposób był odpierany argument dotyczący polityki kryminalnej, wskazywano bowiem, że kwestię tę należy „rozpatrywać co najwyżej w kategoriach postulatu *de lege ferenda*, nic ponadto. *De lege lata* z woli ustawodawcy przepisy art. 300 § 1-3, art. 301 § 1-3 oraz art. 302 § 1 udzielają ochrony wyłącznie roszczeniom wierzycieli powstałym w obrocie gospodarczym⁶². Przeciwników poglądu o możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej każdego dłużnika każdego wierzyciela nie przekonywało także odwołanie się do równości wobec prawa⁶³.

O ile kontrargumenty przeciwników poglądu o tym, że czyn zabroniony może zostać popełniony przez każdego dłużnika każdego wierzyciela mogły zostać uznane za przekonujące przed dokonaniem wskazanej wyżej nowelizacji kodeksu karnego, o tyle zmiana przedmiotu ochrony analizowanego przestępstwa każe zastanowić się ponownie nad trafnością przytoczonych argumentów.

Zgodnie z poglądem R. Dębskiego: „Przedmiot ochrony prawnokarnej posiada z kolei fundamentalne znaczenie dla właściwej interpretacji przepisu karnego. Ustalenie dobra chronionego jest niezbędne dla pełnej charakterystyki typu czynu zabronionego. Przedmiot ten uzupełnia zespół znamion poprzez swój związek z omawianym w pracy przedmiotem czynu. Ten ostatni zaś – ściśle związany z dobrem chronionym (...) – stanowi punkt odniesienia dla generalnego obiektywnego przypisania: wadliwość działania oznacza, iż sprowadza ono prawnie potępiane niebezpieczeństwo takiej zmiany (materialnego lub niematerialnego) obiektu (przedmiotu czynu), którą uznano za zabronioną ze względu na ochronę określonych wartości społecznych. Określenie dobra chronionego pośrednio uzupełnia zatem opis charakteryzujący typ czynu zabronionego⁶⁴. Zmiana przedmiotu ochrony na gruncie analizowanego przestępstwa nie może pozostać bez wpływu na jego wykładnię, w tym wypadku – na ustalenie kręgu podmiotów zdolnych do wypełnienia znamion przestępstwa. Skoro przedmiot ochrony został rozszerzony, tak że ochronie nie podlega już jedynie obrót gospodarczy, ale także interesy majątkowe w obrocie cywilnoprawnym, to wynika z tego, że *de lege*

⁶¹ J. Skorupka, *Dłużnik...*, s. 55-56.

⁶² J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 720.

⁶³ J. Skorupka, *Rodzajowy...*, s. 133; J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 720.

⁶⁴ R. Dębski, *Pozastawowe znamiona przestępstwa*, Łódź 1995, s. 291-292. Na znaczenie przedmiotu ochrony dla interpretacji przepisu karnego wskazuje także J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*

lata analizowanego czynu mogą dopuścić się nie tylko dłużnicy w ramach obrotu gospodarczego, ale także osoby uczestniczące w całym obrocie cywilnoprawnym, a zatem także w stosunkach między osobami fizycznymi nieprowadzącymi działalności gospodarczej⁶⁵.

Dla pełni wyводу należy jednakże odnotować także stanowiska przeciwne, według których pomimo zmiany przedmiotu ochrony przestępstw dłużniczych ich popełnienia może dopuścić się nadal jedynie dłużnik prowadzący działalność gospodarczą. Zgodnie ze stanowiskiem M. Kulika: „Na marginesie warto wskazać, że zmiana, o której mowa, rodzi poważne wątpliwości, skoro wprowadza pojęcie interesów majątkowych w obrocie cywilnoprawnym, co zbliża typy określone w niniejszym rozdziale do przestępstw przeciwko mieniu. W mocy pozostają jednak inne argumenty przemawiające za uznaniem, że podmiotem omawianego czynu zabronionego może być tylko ten, kto prowadzi działalność gospodarczą. W szczególności wskazuje na to wzgląd na zasadę subsydiarności prawa karnego (...) a także na okoliczność, że wykładnia odmienna uprzywilejowuje kontrahenta silniejszego”⁶⁶. Wydaje się, że wskazane argumenty nie mogą zostać uznane za wystarczające. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że analizowana zmiana normatywna rozszerza zakres kryminalizacji, jak była już mowa, także na relacje prawne między nieprofesjonalistami. Istotnie zatem, pozwala na karanie konsumenta będącego dłużnikiem przedsiębiorcy, jednakże idzie jeszcze o krok dalej, zezwalając także na penalizowanie zachowań podejmowanych w ramach obrotu nieprofesjonalnego, przy czym w stosunkach między nieprofesjonalistami nie może znaleźć zastosowania argument, że dochodzi do uprzywilejowania podmiotu silniejszego wobec słabszego, ponieważ oba podmioty mają równorzędną pozycję. Głównym argumentem przed nowelizacją z 2019 r. przeciw takiemu rozwiązaniu był właśnie rodzajowy przedmiot ochrony, natomiast wobec jego zmiany twierdzenie, że takie relacje pozostają poza zakresem przestępstw dłużniczych, stanowiłoby wykładnię *contra legem*. Powyższe wskazuje, że obecnie ochroną zostały objęte wszystkie stosunki cywilnoprawne, a więc także takie, gdy dłużnik jest konsumentem, natomiast wierzyciel przedsiębiorcą. Nie można by przekonująco dowodzić, że spośród wszystkich stosunków cywilnoprawnych kryminalizacji nie podlegają sytuacje, w których znamiona przestępstwa wypełnia konsument, a pokrzywdzonym wierzycielem jest przedsiębiorca. W obecnym stanie prawnym wskazany przez M. Kulika wzgląd na subsydiarność prawa karnego ma charakter postulatu *de lege ferenda*, natomiast nie może być wykorzystany do wykładni obowiązujących

⁶⁵ J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 783-784, podobnie także M. Currit, *Pokrzywdzenie...*, s. 26 oraz jak się wydaje K. Patora, *Prawnokarna...*, s. 53.

⁶⁶ M. Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks...*

przepisów. Inną sprawą jest natomiast trafność takiego argumentu w dyskusji na temat zasadności dokonanej w 2019 r. zmiany normatywnej⁶⁷.

Stanowisko opozycyjne w stosunku do przyjętego tutaj poglądu zaprezentował także G. Łabuda. Wskazany badacz argumentuje, że brzmienie art. 301 § 1 k.k., który penalizuje tworzenie nowej jednostki gospodarczej i przenoszenie na nią składników majątku wskazuje, że sprawcą tego przestępstwa musi być dłużnik profesjonalny, ponieważ skoro ma stworzyć nową jednostką gospodarczą, to takie sformułowanie zakłada, że już wcześniej jakąś inną działalność prowadził. Wobec tego, względ na spójność kryminalizacyjną przestępstw dłużniczych nakazuje przyjąć, że skoro przestępstwo to może zostać popełnione jedynie przez profesjonalistę, to taki sam wniosek należy wysnuć w stosunku do pozostałych przestępstw na szkodę wierzycieli. Autor argumentuje, że gdyby ustawodawca chciał penalizować tworzenie pierwszej jednostki gospodarczej, to nie określałby jej jako nowej⁶⁸. Wydaje się jednak, że takie rozumowanie jest pozbawione wystarczających podstaw. Równie dobrze można argumentować, że użycie słowa „nowa” w treści art. 301 § 1 k.k. oznacza, że ma to być jednostka gospodarcza w ogóle wcześniej nieistniejąca, gdyby bowiem ustawodawca miał na myśli tworzenie nowej jednostki gospodarczej przez osobę, która już wcześniej prowadziła działalność gospodarczą, bardziej adekwatne byłoby posłużenie się zwrotem „tworzy w oparciu o przepisy prawa kolejną jednostkę gospodarczą”. Takie ujęcie znamion nie pozostawiałoby wątpliwości, że chodzi o przedsiębiorcę, który tworzy kolejną jednostkę gospodarczą, aby udaremnić lub ograniczyć zaspokojenie należności wierzycieli. Posłużenie się słowem „nowa” ma raczej znaczenie w tym kontekście, że podkreśla brak możliwości wypełnienia znamion przestępstwa w przypadku przeniesienia majątku na już istniejący podmiot (takie zachowanie może jednak wypełniać znamiona przestępstwa z art. 300 § 1 k.k.)⁶⁹. Oczywiście, można postawić pytanie o zasadność wyodrębnienia tego rodzaju zachowania i obłożenia go wyższą sankcją karną niż czyny wypełniające znamiona art. 300 § 1 k.k., jednak jest to temat na osobną dyskusję. W kontekście natomiast podmiotu przestępstwa z art. 301 § 1 k.k. należy stwierdzić, że brzmienie przepisu nie wyklucza możliwości wypełnienia jego znamion przez dłużnika, który po raz pierwszy tworzy nową, tzn. nieistniejącą wcześniej jednostkę gospodarczą, na którą przenosi elementy swojego majątku. Tym samym nie można uznać trafności stanowiska ograniczającego podmiot

⁶⁷ Podobnie K. Patora, *Prawnokarna...*, s. 53, wskazując na trudności z pogodzeniem takiej wykładni przepisów penalizujących przestępstwa przeciw wierzycielom z zasadą sprawiedliwości społecznej i dopuszczalnością różnicowania ochrony prawnej wierzycieli.

⁶⁸ G. Łabuda, [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks...*, s. 1461.

⁶⁹ M. Currit, *Pokrzywdzenie...*, s. 43.

przestępstw przeciw wierzycielom, a zatem także przestępstwa z art. 302 § 1 k.k., jedynie do dłużników prowadzących działalność gospodarczą.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ NA PODSTAWIE ART. 308 K.K.

Ostatnią kwestią, wymagającą omówienia w kontekście podmiotu przestępstwa faworyzowania wierzycieli, jest regulacja zawarta w art. 308 k.k. Zgodnie z jego treścią odpowiedzialność karną za popełnienie przestępstwa przeciwko obrotni gospodarczemu ponosi na takich samych zasadach jak dłużnik lub wierzyciel osoba, która na podstawie przepisu prawnego, decyzji właściwego organu, umowy lub faktycznego wykonywania, zajmuje się sprawami majątkowymi innej osoby prawnej, fizycznej, grupy osób lub podmiotu niemającego osobowości prawnej. Treść przepisu jednoznacznie wskazuje, że znajduje on zastosowanie jedynie do niektórych przestępstw uregulowanych w rozdziale XXXVI k.k., a mianowicie do czynów zabronionych stypizowanych w art. 300 § 1-3, art. 301 § 1-3 oraz art. 302 § 1 i 2. Wynika to z faktu, iż są to przestępstwa indywidualne, które mogą zostać popełnione jedynie przez dłużnika bądź wierzyciela⁷⁰.

Omawiany przepis pełni doniosłą funkcję przede wszystkim dlatego, że umożliwia stosowanie przepisów chroniących obrót gospodarczy także w wypadku, gdy wierzycielem bądź dłużnikiem nie jest osoba fizyczna, a są to sytuacje najczęstsze w praktyce obrotu gospodarczego. Jak słusznie zauważa J. Majewski: „Nie mógłby ponieść odpowiedzialności karnej dłużnik lub wierzyciel, bo nie jest osobą fizyczną, nie ponosiłaby odpowiedzialności również osoba fizyczna, która działała za niego, bo sama nie jest dłużnikiem lub wierzycielem”⁷¹. Pogląd taki został podzielony także przez orzecznictwo⁷².

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że istnieje w doktrynie spór co do tego, czy w wypadku, gdy osoba wskazana w treści art. 308 k.k. zajmuje się sprawami majątkowymi innej osoby fizycznej, jej odpowiedzialność jest uzależniona od odpowiedzialności samego wierzyciela bądź dłużnika. Za takim poglądem optuje R. Zawłocki, według którego w takim wypadku osoba zajmująca się sprawami majątkowymi będzie ponosić odpowiedzialność karną jedynie wtedy, gdy samemu dłużnikowi bądź wierzycielowi nie można przypisać odpowiedzialności karnej. W przeciwnym wypadku osoba zajmująca się sprawami majątkowymi sprawcy może ponosić odpowiedzialność jedynie w ramach pomocnictwa, podżegania lub współsprawstwa⁷³. Z kolei J. Majewski twierdzi, że zarówno treść przepisu,

⁷⁰ J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 822.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Por. Wyrok SA w Szczecinie z 31.10.2012 r., II AKa 176/12, LEX nr 1237935.

⁷³ R. Zawłocki, *Przestępstwa...*, s. 131.

jak i odwołanie się do pozajęzykowych reguł wykładni nie pozwalają na przyjęcie takiego ograniczenia. Zgodnie z tym stanowiskiem, art. 308 k.k. stanowi samodzielną podstawę odpowiedzialności karnej wskazanych w nim osób, całkowicie niezależną od odpowiedzialności samego dłużnika bądź wierzyciela⁷⁴. Wydaje się, że bardziej zasadne jest stanowisko J. Majewskiego, słusznie bowiem podnosi, że zarówno w warstwie językowej art. 308 k.k., jak i na gruncie wykładni celowościowej i systemowej próżno doszukiwać się okoliczności, które przemawiałyby za interpretacją proponowaną przez R. Zawłockiego⁷⁵.

W nauce prawa karnego istnieje także rozbieżność co do tego, czy podmiot, w imieniu którego działa osoba określona w art. 308 k.k., musi odznaczać się cechami wymaganymi od sprawców przestępstwa indywidualnego, które w danym wypadku wchodzi w grę. Konieczność taką dostrzega J. Majewski, według którego: „W razie nieziszczenia się tego warunku osoby te nie mogą ponieść odpowiedzialności karnej za to przestępstwo”⁷⁶. Pogląd przeciwny reprezentuje R. Zawłocki, wskazując, że nie jest niezbędny żaden związek pomiędzy podmiotem wskazanym w art. 308 k.k. a dłużnikiem bądź wierzycielem, w szczególności osoba zajmująca się sprawami majątkowymi nie musi działać za zgodą zastępowanego podmiotu⁷⁷. Wystarczające jest faktyczne podejmowanie czynności w sferze majątkowej podmiotu przestępstwa, co zdaniem tego badacza oznacza następującą konkluzję: „Nie zasługuje zatem na aprobatę pogląd, iż warunkiem odpowiedzialności karnej osoby zastępującej dłużnika jest to, aby podmiot, którego osoba ta zastępuje, wykazywał cechy podmiotu określonego w przestępstwach przeciwko wierzycielom (indywidualnych)”⁷⁸. Sądzę, że także w tym wypadku należy przyznać rację J. Majewskiemu. Celem analizowanej regulacji jest bowiem niewątpliwie stworzenie warunków umożliwiających pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osoby w sytuacji, gdy podmiot, który dopuścił się faworyzowania wierzycieli, nie może zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej (np. z uwagi na fakt, że jest osobą prawną). W sytuacji natomiast, gdy zastępowany podmiot nie był dłużnikiem, nie można mówić o karaniu osoby zastępującej na podstawie art. 308 k.k.

W kwestii interpretacji pojęcia „zajmuje się sprawami majątkowymi” zasadne jest odwołanie się do dorobku orzecznictwa. Zakres wyżej wspomnianego wyrażenia został określony przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z 27.04.2001 r., w którym Sąd stwierdził: „Za osobę zajmującą się cudzymi sprawami majątkowymi można uznać tylko tego, kogo obowiązki i uprawnienia obejmują łącznie

⁷⁴ J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 823.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 828.

⁷⁷ R. Zawłocki, *Przestępstwa...*, s. 129.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 130.

zarówno dbałość o uchronienie powierzonego mienia przed uszczerbkiem, zniszczeniem lub zagubieniem, pogorszeniem stanu interesów majątkowych, jak i wykorzystanie tego mienia w procesie gospodarowania w taki sposób, aby zostało ono powiększone lub wzrosła jego wartość. Ten zatem, kto ma jedynie obowiązki w zakresie dbałości o to, aby stan mienia powierzonego nie uległ pogorszeniu, nie może być uważany za zajmującego się cudzymi sprawami majątkowymi⁷⁹. Ponadto, na przytoczenie zasługuje także teza sformułowana przez Sąd Najwyższy w wyroku z 5.01.2000 r.: „Przez «zajmowanie się sprawami majątkowymi» rozumie się wszelkie zachowania polegające na: «rozstrzygnięciu w tych sprawach, współdziałaniu w nich lub wpływaniu na rozstrzygnięcia, a więc na rozporządzaniu mieniem, dokonywaniu czynności prawnych, dotyczących mienia lub spraw majątkowych». Jednorazowe dokonywanie tego rodzaju czynności mieści się również w pojęciu zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą⁸⁰».

Omówienia wymagają także wskazane w art. 308 k.k. podstawy zajmowania się sprawami majątkowymi innego podmiotu, tj. przepis prawa, decyzja właściwego organu, umowa oraz faktyczne wykonywanie.

Pojęcie „przepisu prawnego” oznacza „wszelki przepis zawarty w jakimkolwiek akcie będącym w myśl Konstytucji RP źródłem prawa⁸¹”. Z kolei „decyzja właściwego organu” oraz „umowa” oznaczają kolejno: decyzję organu administracji rządowej, samorządu terytorialnego lub państwowych i komunalnych jednostek administracyjnych, podjętą w odpowiedniej formie prawnej (np. wyroku sądowego) oraz czynność prawną polegającą na zgodnym oświadczeniu woli co najmniej dwóch osób, które dążą do utworzenia stosunku prawnego⁸².

Interpretując termin „faktyczne wykonywanie” należy podkreślić, że zwrot ten „jest formułą bardzo pojemną i w kontekście komentowanego przepisu obejmuje wszelkie sytuacje, w których określona osoba zajmuje się sprawami majątkowymi innego podmiotu bez żadnego tytułu prawnego. Formuła ta nawiązuje w szczególności do znanych polskiemu prawu cywilnemu instytucji prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia (...) oraz z grzeczności⁸³”. Warto w tym miejscu także wskazać, że zgodnie ze stanowiskiem J. Majewskiego: „Niepodobna zgodzić się z twierdzeniem, że użyte w komentowanym przepisie wyrażenie «faktyczne wykonywanie» określa «rodzaj podstawy reprezentacji» innego podmiotu i w związku z tym «odnosi się (...) do szczególnych przypadków umocowania, a nie działania (...) bez umocowania» (R. Zawłocki, [w:] *Kodeks karny. Część*

⁷⁹ Postanowienie SN z 27.04.2001 r., I KZP 7/01, LEX nr 47705.

⁸⁰ Wyrok SN z 5.01.2000 r., V KKN 192/99, LEX nr 50986.

⁸¹ J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 827.

⁸² O. Górniok, *Przestępstwa...*, s. 17.

⁸³ J. Majewski, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 826.

szczególna..., t. 2, s. 1456, teza 21). Gdyby istotnie miało chodzić tu o przypadki zajmowania się przez sprawcę cudzymi sprawami majątkowymi w ramach (ja-kiegoś) umocowania, chociażby najbardziej «szczególne», niechybnie zamiast mówić o «faktycznym wykonywaniu», po prostu wskazano by w art. 308 źródło czy źródła owego umocowania, tak jak wymieniono przepis prawa, decyzję wła-ściwego organu oraz umowę⁸⁴. Ponadto, zdaniem R. Zawłockiego, możliwość przypisania odpowiedzialności karnej w oparciu o wyłącznie faktyczne zajmo-wanie się sprawami majątkowymi innej osoby jest limitowana koniecznością uwzględnienia art. 103-105 k.c., które odnoszą się do zagadnienia skuteczności działań pełnomocnika. W kontekście omawianego przepisu szczególnie istotne jest zagadnienie skuteczności czynności podejmowanych przez osobę nieposia-dającą odpowiedniego umocowania. Z powołanych przepisów kodeksu cywil-nego wynika, że zawarcie umowy przez rzekomego pełnomocnika wymaga dla swej skuteczności potwierdzenia przez osobę, na rzecz której została dokonana, natomiast w wypadku dokonania jednostronnej czynności prawnej warunkiem jej ważności jest dodatkowo zgoda osoby przyjmującej oświadczenie na działa-nie bez umocowania. Z uwagi na konieczność ważności i skuteczności działań skutkujących pokrzywdzeniem wierzycieli dla popełnienia omawianego prze-stępstwa, do jego zaistnienia może dojść jedynie sporadycznie⁸⁵.

ZAKOŃCZENIE

Dla udzielenia pełnej odpowiedzi na pytanie o zakres podmiotowy odpowie-dzialności karnej na podstawie art. 302 § 1 k.k. koniecznym było odwołanie się w szerokim zakresie do przepisów prawa cywilnego oraz poglądów doktryny wy-rażonych na gruncie tych przepisów. Ich analiza prowadzi do wniosku, że spraw-cą omawianego przestępstwa może być zarówno dłużnik, który był stroną czyn-ności prawnej zawartej z wierzycielem, jak również osoba trzecia odpowiedzialna za ten dług, zarówno rzeczowo, jak i osobiście. Ponadto należało przeprowadzić interpretację przestępstwa faworyzowania wierzycieli w kontekście rodzajowego przedmiotu ochrony oraz jego zmiany, dokonanej w 2019 r. O ile przed wskaza-ną nowelizacją za zasadne mogły być uznane poglądy, według których sprawcą przestępstwa może być wyłącznie przedsiębiorca, o tyle po dokonanej zmianie stanowisko takie nie może nadal zostać uznane za zasadne. Względy przywoły-wane przez przedstawicieli doktryny na rzecz stanowiska o ograniczeniu zakresu podmiotowego czynu zabronionego z art. 302 § 1 k.k. wyłącznie do przedsięw-zięć pozostają w sprzeczności z obowiązującym obecnie brzmieniem przedmiotu

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ R. Zawłocki, *Przestępstwa...*, s. 130.

ochrony przestępstw z rozdziału XXXVI kodeksu karnego. Względ na subsydiarność prawa karnego ma niewątpliwie istotne znaczenie w kontekście dyskusji na temat zasadności rozszerzenia zakresu penalizacji na gruncie omawianego przepisu, natomiast wydaje się, że w omawianym przypadku prowadziłyby to w istocie do wykładni *per non est*.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Currit M., *Pokrzywdzenie wierzyciela przez dłużnika. Przesłpstwa z art. 300 i 301 § 1 k.k.*, Warszawa 2021.
- Czachórski W., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2003.
- Czachórski W., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2007.
- Dębski R., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa*, Łódź 1995.
- Duško Ł., *Glosa do wyroku SN z 12 kwietnia 2018 r.*, II KK 411/17, „Palestra” 2018, nr 12.
- Górniok O., *Przesłpstwa gospodarcze. Rozdział XXXVI i XXXVII kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2000.
- Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-352*, Gutowski M. (red.), Warszawa 2018.
- Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450-1088*, Gutowski M. (red.), Warszawa 2016.
- Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Giezek J. (red.), Warszawa 2021.
- Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278-363*, Zoll A. (red.), Warszawa 2016.
- Kowalczyk B., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Balwicka-Szczyrba M. (red.), Sylwestrzak A. (red.), Warszawa 2022.
- Lachowski J., [w:] *System prawa handlowego. Tom 10. Prawo karne gospodarcze*, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2012.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2005.
- Ofiarski Z., *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Patora K., *Prawnokarna ochrona wierzycieli. Zagadnienia teorii i praktyki*, Łódź 2020.
- Prawo gospodarcze i handlowe*, Katner W. (red.), Warszawa 2016.
- Prawo karne gospodarcze*, Górniok O. (red.), Warszawa 2003.
- Rudnicki S., *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczystoksięgowych. Komentarz*, Warszawa 2005.
- Skorupka J., *Dłużnik w typach przestępstw na szkodę wierzycieli*, „Przegląd Sądowy” 1999, nr 6.
- Skorupka J., *Rodzajowy przedmiot ochrony*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 1.
- Zawłocki R., *Przesłpstwa przeciwko wierzycielom w polskim prawie karnym*, Sopot 2007
- Ziobro Z., *Przesłpstwa na szkodę wierzyciela – kontrowersje interpretacyjne*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 10.

Orzecnictwo:

- Uchwała SN z 20.11.2000 r., I KZP 31/00, OSNKW 2001, nr 1-2, poz. 5.
- Uchwała SN z 21.11.2001 r., I KZP 26/01, OSNKW 2002, nr 1-2, poz. 4.
- Wyrok TK z 20.07.2011 r., K 9/11, OTK ZU 2011/A, nr 8, poz. 85.
- Wyrok SN z 16.03.1936 r., OSN 1936, nr 9, poz. 356.
- Wyrok SN z 5.01.2000 r., V KKN 192/99, LEX nr 50986.
- Wyrok SN z 27.11.2015 r., II KK 216/15, OSNKW 2016, nr 2, poz. 13.
- Wyrok SN z 18.04.2018 r., II KK 411/17, LEX nr 2488055.
- Wyrok SA w Szczecinie z 31.10.2012 r., II AKa 176/12, LEX nr 1237935.

Krzysztof Troczyński

Wyrok SA w Szczecinie z 7.11.2016 r., I AKa 94/16, LEX nr 2292445.

Postanowienie SN z 27.04.2001 r., I KZP 7/01, LEX nr 47705.

Postanowienie SN z 3.06.2002 r., II KKN 220/00, LEX nr 55524.

Subject of the offense of article 302 § 1 of the Polish Penal Code

ABSTRACT

The article concerns the issue of subject of crime of art. 302 § 1 of Polish Penal Code. The vital topics which are argued by judiciary and doctrine of penal law are whether is it possible to put criminal liability on person responsible for someone else's debt. Another question is about relation between the change of legal good protected by abovementioned crime and its interpretation in the matter of subject of crime.

Keywords: creditor, debtor, subject of crime, favoring creditors